

Смагулова А.Б.
Alikhan Bokeikhan University
Қазақстан, Семей
e-mail: akmaral555@mail.ru

КОРПОРАТИВТІК БАСҚАРУ: ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация.

Мақалада корпоративтік басқару саласындағы кейбір мәселелер қарастырылуда. Корпоративтік басқару ұйымдағы билік қалай ұйымдастырылып және жүзеге асырылатынымен байланысты іс, оны корпорацияларды басқарумен шатастыруға болмайды. Себебі, біріншіден, соңғы мәселе ауқымды болып табылады. Екіншіден, ашық акционерлік қоғаммен анықталатын корпорацияларда ғана емес, ұйымның кез келген құқықтық нысанына дағы билікке қатысты болады. Заманауи әдебиеттерде корпоративтік басқарудың кемшіліктері мен мәселелері қарастырылып жатыр, оны жетілдірудің қажеттілігі көрсетілуде, басқарудың міндеттері, директорлар кеңесінің қызметі мен жауапкершіліктері, акционерлердің құқықтары мен корпорация бақылау, туындаған өзгерістердің бағыттары жөніндегі корпоративтік басқарудың тәжірибесімен байланысты және теориялық тұрғыдағы маңызды мәселелер көтерілуде. Корпоративтік басқаруды құқықтық реттеуді жетілдіру кезінде шетелдердің оң тәжірибесін ескеру қажеттігі көрсетіледі және кәсіпкерлік қызметтің жүзеге асырылуының ерекшеліктері мен ұлттық құқықтық жүйенің ерекшелігін ұмытпау қажеттігі көрсетілген.

Түйін сөздер: корпорация, корпоративтік басқару, құқықтық реттеу, акционерлік қоғам, корпоративтік құқық, корпоративтік басқару модельдері, корпоративтік құрылым.

Smagulova A.B.
Alikhan Bokeikhan University
Kazakhstan, Semey
e-mail: akmaral555@mail.ru

Corporate governance: actual problems of legal regulation

Abstract.

The article discusses some issues in the field of corporate governance. Corporate governance is a matter related to how power is organized and exercised in an organization, which should not be confused with corporate governance. Because, firstly, the last problem is of a large-scale nature. Secondly, not only in corporations defined by an open joint stock company, but also in relation to the power over any legal form of organization. The modern literature examines the shortcomings and problems of corporate governance, emphasizes the need for its improvement, raises important issues related to the practice of corporate governance on management tasks, activities and responsibilities of the board of directors, shareholders' rights and corporate control, directions of emerging changes and in theory. It is shown that when improving the legal regulation of corporate governance, it is necessary to take into account the positive experience of foreign countries and not forget about the peculiarities of entrepreneurial activity and the specifics of the national legal system.

Key words: Corporation, Corporate Governance, Legal Regulation, Joint Stock Company, corporate law, corporate governance models, corporate structure.

Смагулова А.Б.
Alikhan Bokeikhan University
Қазақстан, Семей
e-mail: akmaral555@mail.ru

Корпоративное управление: актуальные проблемы правового регулирования

Аннотация.

В статье рассматриваются некоторые вопросы в области корпоративного управления. Корпоративное управление - это дело, связанное с тем, как организована и осуществляется власть в организации, которую не следует путать с управлением корпорациями. Потому что, во-первых, последняя проблема носит масштабный характер. Во-вторых, не только в корпорациях, определяемых открытым акционерным обществом, но и в отношении власти над любой правовой формой организации. В современной литературе рассматриваются недостатки и проблемы корпоративного управления, подчеркивается необходимость его совершенствования, поднимаются важные вопросы, связанные с практикой корпоративного управления по задачам управления,

деятельности и ответственности совета директоров, правам акционеров и корпоративному контролю, направлениям возникающих изменений и в теоретическом плане. Показано, что при совершенствовании правового регулирования корпоративного управления необходимо учитывать положительный опыт зарубежных стран и не забывать об особенностях осуществления предпринимательской деятельности и специфике национальной правовой системы.

Ключевые слова: Корпорация, Корпоративное управление, Правовое регулирование, Акционерное общество, корпоративное право, модели корпоративного управления, корпоративная структура.

Бүгінгі тағда компаниялардың болашағы көбінесе корпоративтік басқарудың сапасымен анықталады. Корпоративтік басқару – барлық акционерлер мен басқа да мүдделі тұлғалар арасында қызмет нәтижелерін бөлудің тең құқықтығы мен әділдігін қамтамасыз ететін компанияны басқару тәсілі.

"Корпоративтік басқару" терминін кеңінен қолдану оның бастапқы мағынасын түсінуді, сондай-ақ оның заң ғылымындағы мағынасын анықтауды талап етеді. Заң ғылымында "корпоративтік басқару" санаты әртүрлі аспектілерде қарастырылады. В. В. Долинская корпоративтік басқаруды "акционерлік қоғам (корпоративтік ұйым) өз инвесторлары мен акционерлерінің мүдделерін іске асыратын, білдіретін және қорғайтын ұйымдық және мүліктік қатынастардың заңмен реттелген жүйесі" ретінде қарастырады [1]. Е. А. Суханов корпоративтік басқару жүйесі деп корпорация органдары Заңының азаматтық құқықтың заңды тұлғалары ретіндегі нұсқауларына сәйкес құрылатын жүйе мен құзырет түсініледі деп санайды [2].

Нарықтық экономиканың дамуы және мемлекеттің экономикалық жүйесінде құрудағы әртүрлі корпорациялардың рөлін арттыру корпоративтік басқару проблемасының маңыздылығын және оның экономиканың жаһандануымен байланысын ғылыми тұрғыдан түсінуді қажет етті.

Қазіргі экономикада дербес шаруашылық жүргізуші субъектілер ретінде әртүрлі ұйымдық-құқықтық нысандардағы заңды тұлғалар қатысады. Олардың ішінде корпорациялар айтарлықтай орын алады. Көпшілігінде ішкі ұйымдастырушылық құрылымның күрделі жүйесі бар, кейбіреулерін бір құрылтайшы жасайды немесе құрылтайшылардың бірі корпорация капиталында басым үлеске ие. Корпорациялардың сұранысқа ие түрлерінің бірі болып табылатын акционерлік қоғамдар елдің экономикалық өмірінде үлкен рөл

атқарады және оларды бизнесті жүргізудің басқа түрлерінен ерекшелендіретін бірқатар артықшылықтарға ие.

Осылайша, кез-келген ұйымдастырылған жүйе, оның ішінде корпорациялар, оны сақтау және тұрақты даму үшін басқаруды қажет етеді. Өз қызметін дамыту үшін корпорациялар инвестицияларды тартуға мүдделі, бұл сонымен қатар әлемдік стандарттарға сәйкес келетін корпоративтік басқару жүйесінің дамуына тікелей байланысты. Корпоративтік басқару корпорацияға қатысушылар мен басқару органдары арасындағы компания қызметінің тиімділігін қамтамасыз ету және корпорацияға қатысушылар мен басқа да мүдделі тұлғалардың мүдделерін қорғау мәселелері бойынша өзара байланыс жүйесі болып табылады. Корпоративтік басқару жүйесінің құрылуына тиісті негізгі қағидаттар мыналар болып табылады:

- 1) корпорация және оны басқару органдары қызметінің ашықтығы;
- 2) акционерлер тарапынан басқару органдарының қызметін бақылау;
- 3) тәуелсіз директорлардың корпорацияны басқаруға қатысуы;
- 4) корпорацияның ақылға қонымды дивидендтік саясаты.

Тиісті корпоративті басқару қажеттілігі корпоративті типтегі ұйымдардың құрылуы мен қызметіне (яғни корпоративті қатынастар деп аталатын) байланысты қатынастардың әр түрлі қатысушылары мен қатысушыларының санаттары арасындағы кез-келген корпорацияға тән қақтығыстардан туындайды.

Корпорацияның түріне және ұйымдық-құқықтық формасына байланысты мұндай мүдделер қақтығысының мазмұны, тереңдігі, көріністері мен салдары айтарлықтай ерекшеленеді. Соған қарамастан, корпоративтік типтегі ұйым заңды тұлғалардың қай түріне жататынына және оның қандай нысанда құрылғанына

қарамастан, корпоративтік заңнама корпорацияны құру және оның қызметі кезінде де, оны қайта құру немесе тарату процесінде де осындай қақтығыстардың көріністерін және олардың теріс әсерін болдырмайтындай етіп корпоративтік қатынастарды реттеуді қамтамасыз етуі керек.

Ал мұндай реттеудің мақсаты тиісті жеке мүдделердің бұзылуына жол бермей және жария мүдделерді сақтай отырып, шаруашылық жүргізуші субъектілерді құрудың тиімділігін және олардың шаруашылық қызметті жүзеге асыруының қауіпсіздігін нормативтік-құқықтық қамтамасыз ету болып табылады [3, 80].

Қазақстан құқығында "корпорация" терминінің заңды анықтамасы жоқ. Сонымен қатар, қолданыстағы заңнамада көзделген заңды тұлғалардың барлық ұйымдық-құқықтық нысандарының көпшілігі корпорациялардың нысандары болып табылады. Коммерциялық емес ұйымдардың ішінен мекемелер, дербес білім беру ұйымдары мен қорлар, ал коммерциялық ұйымдардың ішінен мемлекеттік кәсіпорындар болып табылады [4, 333].

Тиімді корпоративтік басқару бүгінде құқықтық қондырманың кезекті өзгерістерінен әлдеқайда маңызды рөл атқарады. Компанияның қызметінің тиімділігін, тиімділігін және ашықтығын арттыруға бағытталған басқару құрылымдары компанияның нарықтық құнының өзгеруімен байланысты.

Корпоративтік басқару жүйелерінің жіктелуі корпоративтік басқару тетіктерінің болуына/болмауына немесе олардың тиімділік деңгейіне емес, әртүрлі елдерде бизнесті жүргізудің корпоративтік нысанын қалыптастыру және дамыту ерекшеліктеріне негізделеді. Әрине, бұл процестерге экономикалық дамудың жалпы тенденциялары, құқықтық жүйенің дамуы, капитал нарығы мен әр елдің акционерлік қоғамдарының даму ерекшеліктері әсер етті.

Сонымен, әдебиетте корпоративті басқарудың келесі модельдері ерекшеленеді:

- американдық (АҚШ, Ұлыбритания, Канада, Австралия және Жаңа Зеландия);

- неміс (Орталық Еуропа-Германия, Австрия, Нидерланды);

- жапон (Жапония);

- Отбасылық немесе отбасылық капитализм (Азия, Латын Америкасы, Швеция, Италия, Франция).

АҚШ пен Германияның корпоративтік басқару жүйелеріне салыстырмалы талдау жүргізейік, өйткені Қытай нарығы соңғы уақытқа дейін шетелдік компаниялар үшін жабық болды, демек, көптеген компаниялар американдық және неміс елдеріндегі корпоративтік басқару тәжірибесіне бейімделуге мәжбүр болды.

Американдық корпоративтік басқару жүйесі тарихи төмен акционерлік меншік елдерінде кеңінен қолданылды. АҚШ-тың экономикалық даму деңгейі банктерге емес, азаматтарға ақша жинауға, содан кейін оларды бағалы қағаздар нарығына инвестициялауға мүмкіндік береді, бұл жеке және институционалдық инвесторларды нарықтың негізгі қатысушылары, компания иелері етеді. Компания акцияларының нарықтық құны оның басқару сапасына тікелей байланысты болғандықтан, инвесторлар корпоративтік басқару жүйесінің тиімділігіне ерекше қызығушылық танытады. Қор нарығында басқару тиімділігін бақылаудың әртүрлі тетіктері бар (листингке, қаржылық есептілікті құруға және ашуға, корпоративтік басқару кодексін сақтауға, бірігу мен бірігуді бақылауға және т.б. арнайы талаптар қажет).

Корпоративтік басқарудың неміс моделі американдық модельден, ең алдымен, банктер мен инвестициялық, сақтандыру ұйымдарында акционерлік капиталдың жоғары концентрациясымен ерекшеленеді. Негізгі себеп-неміс қор нарығының төмен өтімділігі. Сондықтан, біріншіден, халық өз жинақтарын депозиттерде сақтайды. Банктер халықтың қолма-қол ақшасын жинай отырып, компанияларды басқаруға айтарлықтай әсер етеді, өйткені соңғысы көбінесе біріншісіне қаржылық тәуелді болады. Банктер компанияларға несие береді, олардың бағалы қағаздарын биржадан сатып алады немесе тікелей (немесе жанама) акционерлерге айналады

(берілген несиелер бойынша кепіл ретінде дауыс беретін акцияларды сатып алады немесе акциялары банктен сенімгерлік басқарылатын жеке тұлғалардың атынан дауыс береді), осылайша корпорацияларды қаржылық бақылауды дамытады. Осыған байланысты корпоративтік басқару сапасы банктер үшін маңызды. Екіншіден, банктердің бастапқы орналастыруды ұйымдастырудағы андеррайтерлер ретіндегі тарихи рөлі оларға компаниялардың акцияларын өздеріне қарағанда көбірек сатып алуға мүмкіндік берді, бұл олардың бақылау кеңесінде болу мүмкіндігін арттырды. [5]

Американдық және неміс модельдерінің көптеген айырмашылықтары бар және көбінесе бір-біріне қарама-қайшы келеді. Олардың әрқайсысы белгілі бір әлеуметтік және құқықтық ортаның әсерінен қалыптасты, егер бастапқыда американдық жүйе даму мен таралуда неміс жүйесінен озып кетсе, онда 21 ғасырда американдық басқару моделінің кемшіліктерін көрсеткен Қаржы нарығы корпоративтік басқару сапасының жарқын көрсеткіші болды.

Корпоративтік басқарудың негізгі мәні басқару органдарының қызметіне корпорация қатысушыларының дұрыс бақылауына негізделеді. Олар корпорацияны бақсаратын тұлғалардың жауапкершілігіне сенімді болғысы келеді, ал инвестордар корпорацияның шешімдерін қабылдауына септігін тигізе алудың нақты мүмкіндігіне мүдделі болады.

Корпоративтік басқарудың саласындағы қатынастарды құқықтық реттелуін айтатын кезде, нормативтік-құқықтық базаның жетілгенін атап өту керек. Корпоративтік басқарудың негізін салған және қоғамда корпоративтік қатынастарды реттейтін нормативтік-құқықтық актілерге ҚР Азаматтық кодексін, «Акционерлік қоғамдар туралы» » ҚР 2003 жылғы 13 мамырдағы заңы және «Бағалы қағаздар рыногы туралы» ҚР 2003 жылғы 2 шілдедегі заңы және т.б. нормативтік-құқықтық актілерді жатқыза аламыз.

Корпоративтік қатынастардың барлық қатысушыларының заңды мүдделерін және құқықтарын қорғау котекстінде қарастыру – мемлекет

тарабынан маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Корпоративтік құқықтың дамуына келесідей ережелерді ескеру қажет:

1) әртүрлі корпорацияларға түрлі тәсіл;

2) корпоративтік басқару стандарттарын көрінеу тиімсіз енгізуден бас тарту;

3) дивидендтік төлемдерді салықтық ынталандыру

4) корпоративтік топтарды реттейтін заңнаманың дамуы.

Корпоративтік басқару модельдерін жақындастырудың әлемдік тенденциясын ұмытпай, корпоративтік басқарудың бірнеше модельдерін жасаған шет елдердің оң тәжірибесін ескеруіміз қажет. Жауапкершілік, есеп беру, адалдық, заңдылық және ашықтық ұлттық құқықтық жүйе мен кәсіпкерлік қызметтің ерекшеліктерін ескере отырып, заңнамада көрініс табуы тиіс корпоративтік басқарудың барлық түрлері үшін әмбебап стандарттар болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Долинская В. В. Акционерное право: основные положения и тенденции. М.: Волтерс Клувер, 2006. С. 241.
2. Суханов Е.А. Сравнительное корпоративное право. М.: Статут, 2014 // СПС "Консультант Плюс".
3. Карагузов Фархад Сергеевич. О понятиях корпоративного управления и корпоративной структуры в праве Республики Казахстан. ЖУРНАЛ Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан №1 (59) – 2020. с. 80
4. Карагузов Ф.С. Правовое положение коммерческих организаций по законодательству Республики Казахстан. – Алматы, 2012. – 333 с.
5. Salome Jinjolia, Evgeny Baratashvili COMPARISON OF CORPORATE GOVERNANCE SYSTEM IN USA AND GERMAN COMPANIES ЖУРНАЛ Евразийский Союз Ученых (ЕСУ) #6 (39) 2017 с.78-81

References

1. Долинская В. В. Акционерное право: основные положения и тенденции. М.: Волтерс Клувер, 2006. С. 241.
2. Суханов Е.А. Сравнительное корпоративное право. М.: Статут, 2014 // СПС "Консультант Плюс".
3. Карагузов Фархад Сергеевич. О ПОНЯТИЯХ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ И КОРПОРАТИВНОЙ СТРУКТУРЫ В ПРАВЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН. ЖУРНАЛ Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан №1 (59) – 2020. с. 80
4. Карагузов Ф.С. Правовое положение коммерческих организаций по законодательству Республики Казахстан. – Алматы, 2012. – 333 с.
5. Salome Jinjolia, Evgeny Baratashvili COMPARISON OF CORPORATE GOVERNANCE SYSTEM IN USA AND GERMAN COMPANIES ЖУРНАЛ Евразийский Союз Ученых (ЕСУ) #6 (39) 2017 с.78-81

Сведения об авторе

Смагулова Акмарал Бакытказыевна

Лауазымы: заң ғылымдарының магистрі, азаматтық-құқықтық пәндер кафедрасының аға оқытушысы, Alikhan Bokeikhan University

Пошталық мекен-жайы: 071400-071417, Қазақстан Республикасы, Семей қаласы, улица Юность 21, 41 пәтер
Ұялы. Тел 87752759228

E-mail: akmaral555@mail.ru

Смагулова Акмарал Бакытказыевна

Должность: магистр юридических наук, старший преподаватель кафедры гражданско-правовых дисциплин, Alikhan Bokeikhan University

Почтовый адрес: 071400-071417, Республика Казахстан, г.Семей, ул.Юность 21, кв 41

Сот. тел: 87752759228

E-mail: akmaral555@mail.ru

Smagulova Akmaral Bakytkazyevna

Position: master of law, Teacher of the Department of civil law disciplines, Alikhan Bokeikhan University

Mailing address: 071400-071417, Republic of Kazakhstan, , st Yunost 21, 41

Mob.phone: 87752759228

E-mail: akmaral555@mail.ru